

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА КОНСТИТУЦІЙНИХ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ПОРІВНЯННЯ

CRIMINAL-LEGAL PROTECTION OF THE CONSTITUTIONAL BASICS OF NATIONAL SECURITY: INTERNATIONAL LEGAL COMPARISON

Мошняга Л.В., к.ю.н.,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Донецький державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена комплексному, системному дослідженню злочинів проти конституційних основ національної безпеки України як окремого виду серед злочинів проти основ національної безпеки, встановлення спільних рис цих діянь та їх відмінностей, а також неузгодженостей та протиріч між їх ознаками, що містяться у статтях закону та вдосконалення на цих підставах кримінального закону, що встановлює відповідальність за їх вчинення.

Суспільна небезпечність діянь, що вчиняються всупереч основним напрямам реалізації державної політики, що визначено системою нормативно-правових актів, базованих на Конституції України, і полягає у спрямуванні заповідання шкоди саме конституційним основам національної безпеки України.

До злочинів проти конституційних основ національної безпеки слід відносити ті суспільно небезпечні діяння, передбачені КК як злочини, які здатні заподіювати істотну шкоду реалізації основних напрямів діяльності держави щодо забезпечення захищеності життєвоважливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам і, відповідно, вчиняються всупереч приписам Конституції України.

На антиконституційний характер дій, передбачених в статтях 109 і 110 КК, прямо вказується в тексті цих статей; антиконституційність діянь, передбачених ст. 112 КК, обумовлюється тим, що тут встановлюється відповідальність за посягання на життя представників тих вищих органів державної влади, які визначені в Конституції України, та керівників політичних партій, діяльність яких також регламентується та охороняється Основним законом.

Під злочином проти конституційних основ національної безпеки України слід розуміти такий вид передбачених Розділом I Особливої частини КК злочинів проти конституційних основ національної безпеки України, які посягають на конституційний лад і державну владу, територіальну цілісність і недоторканість України, а також на нормальну діяльність усіх гілок державної влади (законодавчої, виконавчої, судової) та політичних партій і порядок виконання їх представниками свої обов'язків та повноважень.

З врахуванням вищезазначеного досліджено об'єктивні та суб'єктивні ознаки конкретних складів злочинів, що передбачають відповідальність за злочини проти конституційних основ національної безпеки України, що допоможе встановити конкретні неузгодженості та недосконалості, дослідити кваліфікуючі ознаки розглядуваних складів злочинів, навести аргументацію та зробити пропозиції стосовно вдосконалення закону про кримінальну відповідальність за злочини проти конституційних основ національної безпеки України.

Ключові слова: конституційні основи, національна безпека, закон про кримінальну відповідальність, кримінальне законодавство, об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу злочину.

The article is devoted to a comprehensive, systematic study of crimes against the constitutional foundations of national security of Ukraine as a separate type among crimes against the foundations of national security, establishing the common features of these acts and their differences, as well as inconsistencies and contradictions between their features contained in the articles of the law and improvements on these on the grounds of the criminal law, which establishes responsibility for their commission.

The public danger of acts that are committed contrary to the main directions of the implementation of state policy, which is defined by the system of normative legal acts based on the Constitution of Ukraine, and consists in the direction of causing damage to the constitutional foundations of the national security of Ukraine.

Crimes against the constitutional foundations of national security should include those socially dangerous acts provided by the Criminal Code as crimes that are capable of causing significant damage to the implementation of the main directions of the state's activities to ensure the protection of the vital interests of a person and citizen, society and the state, which ensures the sustainable development of society, timely detection, prevention and neutralization of real and potential threats to national interests and, accordingly, are committed contrary to the provisions of the Constitution of Ukraine.

The unconstitutional nature of the actions provided for in articles 109 and 110 of the Criminal Code is directly indicated in the text of these articles; unconstitutionality of acts provided for in Art. 112 of the Criminal Code, is due to the fact that it establishes responsibility for encroachment on the lives of representatives of those higher state authorities, which are defined in the Constitution of Ukraine, and heads of political parties, whose activities are also regulated and protected by the Basic Law.

The crime against the constitutional foundations of the national security of Ukraine should be understood as the type of crimes against the constitutional national security of Ukraine provided for in Section I of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, which encroach on the constitutional order and state power, the territorial integrity and inviolability of Ukraine, as well as on the normal activity of all branches of state power (legislative, executive, judicial) and political parties and the procedure for the performance of their duties and powers by their representatives.

Taking into account the above, the objective and subjective characteristics of specific crimes involving responsibility for crimes against the constitutional foundations of the national security of Ukraine have been investigated, which will help to establish specific inconsistencies and imperfections, to investigate the qualifying features of the considered crimes, to provide arguments and to make suggestions for improvement of the law on criminal liability for crimes against the constitutional foundations of national security of Ukraine.

Key words: constitutional foundations, national security, the law on criminal responsibility, criminal legislation, objective and subjective features of the composition of the crime.

Кримінальне законодавство Швейцарії має свої особливості. У КК Швейцарії розділ XIII Особливої частини має назву «Злочини та проступки проти держави та оборони країни», і містить главу I «Злочини та проступки проти держави», до якої входять статті, що передбачають відповідальність за злочини проти конституційних основ національної

безпеки [1]. Зокрема, хоча стаття 265 КК Швейцарії має назву «Державна зрада», проте встановлює відповідальність за діяння, спрямовані на те, щоб, використовуючи силу:

- змінити Конституцію Конфедерації або кантону;
- усунути від посади конституційні державні органи або позбавити їх можливості виконувати свої функції;

– відділити швейцарську територію від Конфедерації або територію від її кантону [1, с. 246].

Стаття 266 КК Швейцарії «Посягання на незалежність Конфедерації» передбачає відповідальність за дії, спрямовані на те, щоб:

– порушити незалежність Конфедерації або створити цим загрозу незалежності Конфедерації;

– здійснити втручання чужої влади у справи Конфедерації, яке загрожує незалежності Конфедерації;

– розв'язати війну проти Конфедерації [1, с. 247].

Стаття 275 КК Швейцарії «Посягання на конституційний лад» криміналізує дії, спрямовані на протиправне порушення чи зміну державного суверенітету Конфедерації чи кантонів [1, с. 252].

Стаття 275bis КК Швейцарії «Пропаганда, що загрожує державі» передбачає відповідальність щодо тих, хто проводить пропаганду іноземної держави, спрямовану на насильницьке повалення конституційного ладу Конфедерації чи кантону [1, с. 252–253];

Стаття 275ter КК Швейцарії встановлює кримінальну відповідальність за створення протиправного об'єднання, діяльність якого спрямована на вчинення передбачених вище діянь [1, с. 253].

За посягання на життя державного чи громадського діяча окремої відповідальності КК Швейцарії не передбачає. У випадках вчинення такого злочину кваліфікацію здійснюється на загальних підставах як умисне вбивство чи замах на вбивство за статтями 111 чи 112 КК Швейцарії [1, с. 160].

У КК Китайської Народної Республіки Глава I має назву «Злочини проти державної безпеки» й охоплює склади злочинів проти конституційних основ національної безпеки, передбачені статтями 102–105 [2]. Цими статтями забороняються наступні діяння:

– заподіяння шкоди суверенітету Китайської Народної Республіки, її територіальній цілісності та безпеці у змові з іноземною державою, іноземними структурами, організаціями чи приватними особами (ст. 102) [2, с. 59];

– організація, планування і вчинення практичних дій, спрямованих на розкол держави, порушення державної єдності (ст. 103) [2, с. 59–60];

– організація, планування і/чи практична участь в озброєному заколоті чи бунті (ст. 104) [2, с. 60];

– організація, планування і вчинення практичних дій, спрямованих на повалення державної влади (ст. 105) [2, с. 61].

Посягання на життя державного чи громадського діяча як окремих склад злочину в КК Китайської Народної Республіки не передбачається. Кваліфікація такого діяння здійснюється на загальних засадах як умисне вбивство, передбачене ст. 232 [2, с. 160]. Не містить КК Китайської Народної Республіки і складу злочину, що встановлює відповідальність за публічні заклики до вчинення антиконституційних дій.

КК Нідерландів містить ознаки злочинів проти конституційних основ національної безпеки у двох розділах [3]. Розділ I Книги 2 (Особливої частини) КК Нідерландів має назву «Злочини проти безпеки держави»; Розділ II Книги 2 (Особливої частини) КК Нідерландів має назву «Злочини проти королівської гідності».

У Розділі I передбачаються ознаки таких злочинів:

– посягання, вчинене з метою позбавити життя або свободи Короля, правлячої Королеви, Регента (ст. 92) [3, с. 238];

– посягання, вчинене з метою передати Королівство чи його частину іншій державі (ст. 93) [3, с. 238];

– посягання, вчинене з метою знищити чи незаконно змінити конституційну форму правління чи порядок успадкування престолу (ст. 94) [3, с. 238–239];

– дії особи, яка шляхом насильства чи погрози насильством зриває засідання Діючої Ради Уряду або при-

мушує його ухвалити чи утриматися від певного рішення або умисно протидіє присутності члену Ради на засіданні чи безперешкодному виконанню ним своїх обов'язків (ст. 95) [3, с. 239];

– змова з іноземною державою з метою спонукати її до військових дій, підтримання її у таких намірах чи допомога у такій підготовці (ст. 97) [3, с. 240];

– вступ у зв'язок з особою чи органом іноземної держави з метою надати допомогу у підготовці революції чи сприяти або викликати її (ст. 97a) [3, с. 242];

– імпорт, зберігання чи укладання угоди щодо предмету, придатного для надання матеріальної допомоги для підготовки, сприяння чи створення революційної ситуації (ст. 97b) [3, с. 242].

У Розділі II передбачаються такі склади злочинів:

– посягання на життя чи свободу дружини Короля, безпосереднього прямого спадкоємця чи його дружини (ст. 108) [3, с. 251];

– будь-який акт фізичного насильства проти особи Короля, який не карається за більш суворою нормою (ст. 109) [3, с. 251];

– будь-який акт фізичного насильства проти особи дружини Короля, безпосереднього прямого спадкоємця чи його дружини, який не карається за більш суворою нормою (ст. 110) [3, с. 251];

– умисна дискредитація Короля (ст. 111) [3, с. 252];

– умисна дискредитація дружини Короля, безпосереднього прямого спадкоємця чи його дружини (ст. 112) [3, с. 252];

– зберігання чи розповсюдження матеріалів, які містять дискредитацію Короля, дружини Короля, безпосереднього прямого спадкоємця чи його дружини, Регента (ст. 113) [3, с. 252–253].

Як бачимо, КК Нідерландів містить значно більше норм про відповідальність за злочини проти конституційних основ національної безпеки, ніж КК України, але при цьому в КК Нідерландів відсутня норма про публічні заклики до вчинення розглядуваних дій.

Цікавою рисою голландського кримінального законодавства розташування норм, що визначають підстави та межі кримінальної відповідальності за співучасть у вчиненні злочинів, та за попередню злочинну діяльність безпосередньо після норм, які їх забороняють (ч.ч. 1 та 2 ст. 96). Крім того, в ч. 3 ст. 96 КК Нідерландів є й положення, яке уточнює зміст попередніх заборонних норм: «особа, чия мета була лише підготувати та сприяти політичним змінам у загальному сенсі, не підлягає кримінальній відповідальності» [3, с. 240].

Глава XVII Особливої частини КК Республіки Молдова називається «Злочини проти публічної влади та безпеки держави» і містить в цілому традиційні для більшості пострадянських держав норми про відповідальність за злочини проти конституційних основ національної безпеки [4], а саме:

– дії, вчиненні з метою захоплення чи насильницького утримання державної влади з порушенням Конституції Республіки Молдова (ст. 399 «Захоплення державної влади») [4, с. 127];

– організація, керівництво, участь в озброєному заколоті з метою повалення чи насильницької зміни конституційного ладу чи насильницького порушення територіальної цілісності Республіки Молдова (ст. 340 «Озброєний заколот») [4, с. 127–128];

– публічні заклики до повалення чи насильницької зміни конституційного ладу чи насильницького порушення територіальної цілісності Республіки Молдова, а так само поширення матеріалів з такими закликами (ст. 341 «Публічні заклики до повалення чи насильницької зміни конституційного ладу Республіки Молдова») [4, с. 128];

– посягання на життя Президента Республіки Молдова, Голови Парламенту, прем'єр-міністра, вчиненні з

метою припинення їх державної чи іншої діяльності чи з помсти за таку діяльність (ст. 342 «Посягання на життя Президента Республіки Молдова») [4, с. 128].

Кримінально-правове законодавство ФРН не є повністю кодифікованим. Паралельно КК як федеральному кодифікованому акту – збірнику кримінально-правових норм, установлених федеральним законодавчим органом, існують й інші норми, проте за принципом «імперське право ламає право земель»: якщо на федеральному рівні запроваджено правову норму, то відповідні норми окремих земель втрачають чинність [5, с. 54].

До особливостей охорони конституційних основ національної безпеки за КК Федеративної Республіки Німеччини слід віднести наступне. Розглядувані злочини, передбачені у главі 2 «Державна зрада» Розділу I Особливої частини, що називається «Зрада миру, державна зрада та створення небезпеки демократичній правовій державі» [6]. При цьому, хоча глава та статті, що входять до неї, в назвах вказують про державну зраду, але їх зміст переконує в їх спрямованості на захист саме конституційних основ національної безпеки.

Так, § 81 («Державна зрада Федерації») встановлює відповідальність щодо тих, хто, застосовуючи насильство або погрозу застосування насильства, намагається:

- порушити територіальну цілісність Федеративної Республіки Німеччини;

- змінити конституційний лад, установлений Основним законом [6, с. 230].

§ 82 («Державна зрада Землі») встановлює відповідальність тих, хто застосовуючи насильство, намагається:

- приєднати територію Землі цілком чи повністю до іншої Землі Федеративної Республіки Німеччини;

- відокремити від Землі частину її території [6, с. 231].

За посягання на життя державного чи громадського діяча в КК Федеративної Республіки Німеччини окремої відповідальності не встановлено. Кваліфікація таких діянь здійснюється на загальних засадах як умисне вбивство за § 211 і § 212 КК Федеративної Республіки Німеччини [6, с. 367]. Також не передбачається в КК Федеративної Республіки Німеччини відповідальності за публічні заклики до вчинення розглядуваних злочинів.

У КК Японії глава 2 Особливої частини має назву «Злочини, що стосуються внутрішнього повстання» [7]. Тобто КК Японії, як і КК Аргентини та КК Іспанії, злочини проти конституційних основ національної безпеки пов'язує з вчиненням повстання. Зокрема, ст. 77 КК Японії «Внутрішнє повстання та замах на вчинення внутрішнього повстання» встановлює відповідальність особи, яка вчинила бунтівні дії з метою повалення уряду чи відторгнення японської території або іншого посягання на Конституцію Японії [7, с. 66–67].

Стаття 78 КК Японії передбачає відповідальність за підготовку до внутрішнього повстання або змову з метою його вчинення [7, с. 67–68], ст. 79 КК Японії – за пособництво внутрішньому повстанню [7, с. 68].

Відмінність положень КК Японії від КК України є помітною. Перш за все, слід звернути увагу на визнання японським законодавцем, що розглядувані злочини є посяганням на Конституцію Японії, оскільки і повалення уряду, і відторгнення території називаються в одному семантичному ряду з «іншим посяганням на Конституцію Японії». Крім того, КК Японії не передбачає окремої відповідальності за «посягання на життя державного чи громадського діяча», а відповідальність настає на загальних засадах як за умисне вбивство і кваліфікується за статтями 199, 201, 203 КК Японії [7, с. 123–124]. Також у КК Японії не передбачена відповідальність за публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів з такими закликами.

Отже, порівнюючи положення КК зарубіжних держав щодо охорони конституційних основ національної безпеки з положеннями вітчизняного кримінального закону, слід зауважити, що ознаки ст. 109 «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу України», ст. 110 «Посягання на територіальну цілісність і недоторканість України» та ст. 112 «Посягання на життя державного чи громадського діяча» за КК України тісно чи іншою мірою присутні в усіх досліджуваних кримінальних кодексах, проте з певними специфічними рисами.

На відміну від українського кримінального законодавства, іноземні КК додатково передбачають відповідальність за такі види злочинних посягань на конституційні основи національної безпеки:

- озброєний заколот, бунт чи повстання (ст. 280 КК Азербайджанської Республіки, ст. 226 КК Аргентини, ст. 95 КК Болгарії, ст. 315 КК Грузії, ст. 472 КК Іспанії, ст. 196 Республіки Казахстан, ст. 296 КК Киргизської Республіки, ст. 104 КК Китайської Народної Республіки, ст. 340 Республіки Молдова, ст. 279 КК Російської Федерації, ст. 77 КК Японії);

- насильницьке утримання державної влади (ст. 278 КК Азербайджанської Республіки, ст. 357 КК Республіки Білорусь, ст. 300 КК Республіки Вірменії, ст. 169 КК Республіки Казахстан, ст. 339 Республіки Молдова, ст. 278 КК Російської Федерації, ст. 306 КК Республіки Таджикистан);

- незаконне захоплення військового керівництва (ст. 316 КК Грузії), виведення військового підрозділу із підпорядкування Уряду (п.7 ст. 472 КК Іспанії);

- посягання чи безпеку та незалежність Парламенту, Конституційного чи Верховного Судів (§ 113 КК Данії); посягання на безпеку чи незалежність Уряду чи його членів (ст. 95 КК Нідерландів);

- створення і діяльність антиконституційного угруповання чи організації, заборонених партій та організацій), створення антиконституційних об'єднань (ст. 121 КК Литовської республіки, ст. 275ter КК Швейцарії, § 85 КК Федеративної Республіки Німеччини);

- образа нації (ст. 543 КК Іспанії, ст. 133 КК Республіки Польща).

Також мають місце додаткові риси щодо захисту державних чи громадських діячів. У низці Кодексів встановлюється додатково кримінальна відповідальність за наступні дії вчинені проти них:

- заподіяння тілесних ушкоджень, посягання на здоров'я чи фізичне насильство (ст. 96 КК Республіки Болгарія; ст. 325 КК Грузії, ст. 468 КК Іспанії, ст. 86 КК Латвійської Республіки, ст. ст. 109, 110 КК Нідерландів, ч. 2 ст. 158 КК Республіки Узбекистан, ч. 1 ст. 176 КК Туркменістану);

- посягання на свободу (ст. 487 КК Іспанії, ст. 108 КК Нідерландів);

- посягання на власність (ст. 325 КК Грузії);

- залякування (ст. 489. ч. 2 ст. 490 КК Іспанії);

- посягання на честь та гідність (ч. 3 ст. 490, ст. 491 КК Іспанії, ст. ст. 111–113 КК Нідерландів, § 2 ст. 135 КК Республіки Польща, ч. 2 ст. 176 КК Туркменістану).

У Кодексах деяких держав встановлюється відповідальність за посягання на честь та гідність Президента країни, але передбачаються відповідні норми не серед складів злочинів проти конституційних основ національної безпеки, а в інших главах (розділах). Зокрема, відповідні ст. 323 КК Азербайджанської Республіки, ст. ст. 367 та 368 КК Республіки Білорусь, ч. 1 ст. 318 КК Республіки Казахстан містяться серед злочинів проти порядку управління, а § 90 КК Федеративної Республіки Німеччини – у главі, яка має назву «Загроза демократичній правовій державі».

Дія Кодексів деяких держав притаманне поширення кримінально-правового захисту не тільки на державних

чи громадських діячів, але й на їх родичів (ст. 325 КК Грузії, ст. ст. 485–487, 489–491 КК Іспанії, ст. ст. 108, 110, 112, 113 КК Нідерландів).

Ще однією додатковою рисою деяких Кодексів зарубіжних країн є вказівка на підвищену суспільну небезпечність діяння, якщо при вчиненні злочину проти конституційних основ національної безпеки має місце участь іноземної держави, іноземної організації, їх представників чи окремих осіб (ст. ст. 308, 309 КК Грузії, § 111 КК Данії, ст. 62 КК Естонської Республіки, ст. 102 КК Китайської Народної Республіки, ст. 118 Литовської Республіки, ст. 97а КК Нідерландів, ст. 275bis КК Швейцарії).

Слід також зауважити, що водночас мають місце випадки, коли в зарубіжних Кодексах відсутні аналоги певним положенням статей 109, 110, 112 КК України. Так, відсутній склад злочину, що передбачає відповідальність за посягання на життя державного (політичного, громадського) діяча у кримінальних кодексах Естонської Республіки, Китайської Народної Республіки, Федеративної Республіки Німеччини, Швейцарії та Японії.

Відсутня вказівка щодо посягань на територіальну цілісність у КК Аргентини, КК Республіки Білорусь, КК Республіки Болгарії, КК Данії, КК Туркменістану.

У КК Литовської Республіки та Республіки Узбекистан встановлюється відповідальність за публічні заклики до порушення територіальної цілісності, але відсутня норма, яка встановлювала б відповідальність саме за дії, спрямовані на порушення територіальної цілісності країни.

У КК Азербайджанської Республіки, Республіки Казахстан, Киргизської Республіки, Республіки Молдова, Російської Федерації хоча й має місце норма, що встановлює відповідальність за посягання на територіальну цілісність, але вона буде застосовуватись лише у випадках, якщо це посягання здійснено в умовах озброєного заволодіння.

Не передбачена відповідальність за публічні заклики до вчинення злочинів проти конституційних основ національної безпеки у КК Республіки Болгарія, Данії, Естонської Республіки, Іспанії, Китайської Народної Республіки, Нідерландів, Республіки Польща, Федеративної Республіки Німеччини, Швейцарії, Японії. Також фактично немає такої норми і в КК Російської Федерації оскільки, як було вказано раніше, остання редакція ст. 280 КК Російської Федерації містить ознаки публічних закликів до здійснення екстремістської спрямованості, але у перелік таких злочинів не включено злочини проти конституційних основ національної безпеки Російської Федерації.

КК Аргентини хоча й не містить норми про публічні заклики до вчинюваних злочинів, але в ст. 226/2 встановлює відповідальність щодо тих, хто публічно виступив з погрозою вчинити будь-який злочин проти конституційних основ національної безпеки.

У тих же Кодексах, які містять таку норму, що встановлює відповідальність за публічні заклики до вчинення злочинів проти конституційних основ національної безпеки, ця норма передбачається виключно в окремій статті або частині статті як самостійний склад злочину, який не містить більше ніяких ознак інших злочинів. Такий підхід, зокрема, має місце у КК Азербайджанської Республіки (ст. 281), Республіки Білорусь (ст. 361), Республіки Вірменії (ст. 301), Грузії (ст. 317), Республіки Казахстан (ст. 170), Киргизської Республіки (ст. 297), Латвійської Республіки (ст. 81, ч. 1 ст. 82, ч. 1 ст. 83), Литовської Республіки (ст. 122), Республіки Молдова (ст. 341), Республіки Таджикистан (ст. 307), Туркменістану (ст. 175), Республіки Узбекистан (ч. 1 ст. 159).

Як цей приклад, так і багато інших прикладів зарубіжного досвіду щодо кримінально-правової охорони конституційних основ національної безпеки доцільно використати для вдосконалення чинного Кримінального кодексу України стосовно розглядуваних кримінально-правових норм.

Проведене відповідно до наведених канонів предмета науки кримінального права дослідження переконує в необхідності певного вдосконалення кримінально-правових норм, якими встановлюється відповідальність за вчинення злочинів проти конституційних основ національної безпеки України.

Це вдосконалення потрібно здійснити, у першу чергу, в конструкціях диспозицій ст. ст. 109 і 110 КК. Їх слід привести до однаковості шляхом виключення з конструкції цих статей ознак публічних закликів до вчинення дій з метою насильницького порушення конституційного ладу, повалення державної влади, а також з метою порушення територіальної цілісності та недоторканості України, бо недоцільно в одній статті мати ознаки як власне суспільно небезпечних дій, так і публічних закликів до їх вчинення або розповсюдження матеріалів з такими закликами, оскільки це дещо не тотожні діяння за характером та ступенем суспільної небезпечності.

До того ж, зарубіжний досвід показує, що в кодексах тих держав, в яких встановлюється кримінальна відповідальність за публічні заклики до вчинення антиконституційних дій, ця норма міститься, як правило, в окремій статті. Слід також зауважити, що і в КК України мають місце окремі статті, що передбачають відповідальність за публічні заклики до вчинення тих або інших дій (ст. ст. 258-2, 295 КК). Тому вважаю за доцільне відповідальність за публічні заклики до вчинення певних дій, а також за розповсюдження матеріалів з такими закликами передбачити в окремій статті Кримінального кодексу України, причому в диспозиції статті встановити відповідальність незалежно від того, до яких саме злочинів проти конституційних основ національної безпеки України, здійснюються такі заклики або розповсюджуються матеріали з такими закликами.

Крім того, диспозицію цієї статті слід доповнити такими ознаками, що мають місце у ст. ст. 258 і 295 КК, а саме ознаками виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів з такими закликами. Нову статтю ввести за номером 114-1 КК, в якій передбачити відповідальність за публічні заклики до вчинення злочину проти конституційних основ національної безпеки України, а також за розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження, матеріалів з такими закликами.

Введення цієї нової статті й одночасне виключення зі ст. ст. 109 і 110 КК ознак публічних закликів чи розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій, дозволить у ст. ст. 109, 110 КК і 114-1 КК уніфікувати також і кваліфікуючі ознаки, бо в чинних редакціях ст. ст. 109 і 110 КК вони далекі від досконалості. Якщо порівняти конструкції ст. ст. 109 і 110 КК, то звертає на себе увагу та обставина, що ст. 110 КК сформульована у класичному варіанті, тобто у ч. 1 цієї статті містяться ознаки основного складу злочину, а в частинах 2 і 3 – кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки, тоді як ст. 109 КК містить кваліфікуючі ознаки в ч. 3 цієї статті, які мають стосунок лише до тих діянь, ознаки яких передбачені в ч. 2 ст. 109 КК; стосовно ж діянь, ознаки яких встановлено в ч. 1 ст. 109 КК, ніяких кваліфікуючих ознак не передбачено.

Так, у ч. 3 ст. 109 КК щодо передбачених в ч. 2 ст. 109 КК публічних закликів до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також до розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій, кваліфікуючі ознаки встановлюються таким чином:

«3. Дії, передбачені частиною другою цієї статті, вчинені особою, яка є представником влади, або повторно, або організованою групою, або з використанням засобів масової інформації, -».

Тут одразу ж виникає питання про те, чому в ст. 109 КК кваліфікуючі ознаки передбачаються лише відносно тих діянь, ознаки яких встановлені в ч. 2 ст. 109 КК, і зовсім не містяться ніяких кваліфікуючих ознак щодо передба-

чених ч. 1 ст. 109 КК таких діянь, як дії вчинені з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади.

Таке положення здається тим більш незрозумілим, якщо порівняти ст. 109 КК з конструкцією ст. 110 КК, яка в частині 1 передбачає відповідальність за умисні дії, вчинені з метою зміни меж території або державного кордону України на порушення порядку, встановленого Конституцією України, а також публічні заклики чи розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій, а в частинах 2 і 3 ст. 110 КК вказуються такі кваліфікуючі та особі кваліфікуючі ознаки:

«2. Ті самі дії, якщо вони вчинені особою, яка є представником влади, або повторно, або за попередньою змо-

вою групою осіб, або поєднані з розпалюванням національної чи релігійної ворожнечі, -»

«3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, які призвели до загибелі людей або інших тяжких наслідків, -».

Така неузгодженість статей, які передбачають відповідальність за однорідні дії проти конституційних основ національної безпеки України, потребує, безумовно, їх певного вдосконалення з метою уніфікації. В першу чергу, як було показано вище, це потребує приведення цих статей до однаковості у конструктивному плані. Але водночас звертає на себе увагу і та обставина, що цими статтями передбачається далеко не однакові кваліфікуючі ознаки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Уголовный кодекс Швейцарии / науч. ред., предисл. и пер. с немецк. канд. юрид. наук А.В. Серебренниковой. СПб : Юридический центр Пресс, 2002. 350 с.
2. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики / под ред. докт. юрид. наук, проф. А.И. Коробеева ; пер. с кит. Д.В. Вичикова. СПб : Юридический центр Пресс, 2001. 303 с.
3. Уголовный кодекс Голландии / научн. ред. докт. юрид. наук, проф. Б.В. Волженкин ; пер. с англ. И.В. Мироновой. 2-е изд. СПб : Юридический центр Пресс, 2001. 510 с.
4. Уголовный кодекс Республики Молдова. Кишинев : «Lavilat Info» SPL, 2009. 144 с.
5. Крылова Н.Е. Уголовное право зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии) : учебн. пособ. / Н.Е. Крылова, А.В. Серебренникова. Изд. 2-е, перераб. и доп. М. : Зерцало, 1998. 208 с.
6. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / науч. ред. и вступ. статья докт. юрид. наук, проф. Д.А. Шестакова ; предисл. докт. права Г.-Г. Йешека ; [пер. с нем. Н.С. Рачковой]. СПб : Юридический центр Пресс, 2003. 524 с.
7. Уголовный кодекс Японии / науч. ред. и предисл. докт. юрид. наук, проф. А.И. Коробеева. СПб : Юридический центр Пресс, 2002. 226 с.